

Engelli Bireylerin Yaşamdan Beklentilerinin İncelenmesi*

Muhammet Ü. Öztabak**

Öz

Engellilik, bireyin yaşam aktivitelerini sınırlayıcı ve kısıtlayıcı zihinsel-fiziksel bozukluklardır. Aynı zamanda bireyin yeteneklerindeki ve gücündeki sınırlılık ve eksiklik durumudur. Engellilik, sadece bir sağlık sorunu değildir. Bir kişinin vücut özellikleri ile yaşadığı toplumun özellikleri arasındaki etkileşimi yansıtan karmaşık bir olgudur. Engelli insanların birçok hizmete erişimde engellerle karşı karşıya olduğu bilinmektedir. Engelli insanların da engelli olmayan insanlarla aynı ihtiyaçlara sahip olabileceği göz ardı edilmekte veya yok sayılmaktadır. Bu insanların da duygularının, isteklerinin, hayallerinin olduğu, normal insanlar kadar onların da eşit haklara sahip oldukları unutulmamalıdır. Bu araştırma, engelli bireylerin yaşamdan beklentilerini, hayallerini, korkularını, hoşlandıkları faaliyetleri, gelecekle ilgili düşüncelerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, İstanbul ilinde bir Fizik Tedavi ve Engelliler Rehabilitasyon Merkezi'nden hizmet alan engelli bireylerle gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu, Engelliler Merkezi'ndeki atölye çalışmalarına katılan engellilerden rastgele seçilmiştir. Zihinsel, ortopedik, görme ve süregelen engel gruplarından oluşan 10 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Katılımcılar, sağlıklı olmak, koşmak, yürümek, evlenmek, insanlara yardımcı olmak, engellilere uygun olmayan koşulları değiştirebilmek, toplumsal yarar sağlayacak çalışmalara katılmak, okulu bitirmek gibi tüm insanların isteyebilecekleri, umut dolu beklentilerden söz etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, engelli bireyler, yaşam beklentisi.

* Bu çalışmanın ilk hali, ICLEL (International Conference on Lifelong Education and Leadership) Kongresi'nde (Oloumouc/Çek Cumhuriyeti, 28-31 Ekim 2015) sözlü bildiri olarak sunulmuş ve geliştirilerek makale olarak hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul/Türkiye, muoztabak@fsm.edu.tr

Investigation of Life Expectations of Disabled Persons

Abstract

Disability is a restrictive and limiting mental-physical disorder in individual's life activities. It is also the limitations and lack of status in the individual's ability and power. Disability is not only a health problem. It reflects the interaction between a subject's body characteristics and features of the complex phenomenon experienced by society. It is known that people with disabilities face many barriers in accessing social services. People with disabilities are being ignored by non-disabled people can have the same needs. In this research, the life expectancy of disabled persons, their dreams, their fears, the activities they enjoy, the future is conducted to determine the relevant thoughts. This research were held in the provinces of Istanbul with the service area of the Physical Treatment and Disabilities Rehabilitation Center for disabled people. The study group was selected randomly from disabled persons participating in workshops at this Center. Semi-structured interviews were conducted with 10 persons consisting of mental, orthopedic, visual and chronic disability groups. Participants talked about hopeful expectations that all people could ask for, such as being healthy, running, walking, helping people, changing conditions that are not appropriate for the disabled, participating in work that will provide social benefits, finishing school.

Keywords: Disability, disabled persons, life expectations.

Giriş

Engellilik, bireyin yaşam aktivitelerini sınırlayıcı, kısıtlayıcı zihinsel-fiziksel bozukluklardır ve bireyin yeteneklerindeki ve gücündeki sınırlılık-eksiklik durumudur.¹ Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engelliliği, “kişiden ya da bir bütün olarak vücuttan beklenen davranışlar, yetenekler ve görevler olarak ifade edilen normal aktivitelerin yerine getirilmesindeki eksiklik ya da sınırlılık”, “bir yetersizlik veya özür nedeni ile yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesi” olarak tanımlamaktadır.²

Engelli; doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişidir.³ Bir başka tanımda ise “kişinin bedensel, zihinsel ve ruhsal yetenek ve özelliklerinden bir kısmını sürekli olarak yitirmesi ve normal yaşamın gereklerine uyamaması durumuna engel, böyle kişilere de engelli denir” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴ Bir diğer tanımda ise, “engellilik, bedensel fonksiyonlardaki hasarlar nedeniyle meydana gelen kayıpların yarattığı sosyal dezavantajlar” olarak görülmektedir.⁵

Engelliler ile ilgili sınıflandırma da farklı şekillerde yapılmaktadır. Genel anlamda engelliler “bedensel ve zihinsel engelliler” olarak sınıflandırılmaktadır. Detaylandırılarak yapılan sınıflandırmalar “İşitme Engelli Olanlar, Zihinsel Engelli Olanlar, Görme Engelli Olanlar, Fiziksel Engelli Olanlar, Öğrenme Güçlüğü Olanlar, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olanlar (DEHB), Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB) ve Otistik Spektrum Bozuklukları Olanlar (OSB), Uzun Süreli (Süreğen) Hastalığı Olan ve Hastahannede Yatanlar, İletişim, Dil ve Konuşma Bozuklukları Olanlar, Üstün ve Özel Yetenekli Olanlar” şeklindedir.⁶ TÜİK ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı işbirliği ile yapılan Türkiye

1 Diane Coleman, “Assisted suicide and disability”, *Human Rights: Journal of the Section of Individual Rights and Responsibilities*, 27 (1), 1-11, 2000.

S. R. Whyte ve B. Ingstad, *Disability and culture: An overview*. California: University of California Press, 1995, s. 1-5.

2 WHO. (1980). *International classification of impairments, disabilities and handicaps*. Geneva: World Health Organisation, s. 28.

3 T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, *Özürlüler kanunu ve ilgili mevzuat* (3. baskı). Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, 2008, s. 34.

4 Yaşar Tatar, *Özürlüler ve spor 1*. İstanbul: Fiziksel Engelliler Vakfı Yayınları, 1997, s. 9.

5 Hans Günter Heiden, *Niemand darf wegen seiner behinderung benachteiligt werden - grundrecht und alltag: eine bestandsaufnahme*, Hamburg: Reinbek, 1996, s. 15.

6 Necate Baykoç Dönmez, “Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim”, Öğretmenlik Programları İçin Özel Eğitim, (Ed. Necate Baykoç Dönmez), Gündüz Yayınları, Ankara 2010, s.19.

Özürülüler Araştırmasında (2002) engellilik altı ana başlık altında incelenmektedir; Ortopedik Özürülü, Görme Özürülü, İşitme Özürülü, Dil ve Konuşma Özürülü, Zihinsel Özürülü, Süreğen Hastalık.⁷

Doğuştan ya da sonradan kazanılmış engelliliğin sosyal ve kültürel anlamı, bireyin engellilik durumuna yönelik tepkilerinde ve toplumun engelli bireye bakış açısında şekillenir ki bu kültürel anlam toplumdaki topluma değişiklik gösterir.⁸ Taylor'a göre, engelliliğin anlamı, diğer insanların verdikleri tepkilerle ilgilidir.⁹ Bireyin fiziksel özelliği, onun içinde yaşadığı toplumun bir parçası olmasının engelleyicisi değildir, ancak engelliliğe yüklenen anlam ve etiketleme bu durumu yaratandır.¹⁰

Engellilik kavramı bozukluk ve özürülülük kavramlarını içinde barındıran daha genel bir kavramdır. Engel kavramı sadece bireyi ilgilendirmez. Çünkü engelli biri, sosyal ortamda sürekli başka engellerle karşılaşır (okulda, cadde ve sokaklarda, kamu kurumlarının binalarında, sinemalarda, alış-veriş merkezlerinde, spor alanlarında vb.). Dolayısıyla engel bir sosyal sorun olmasından dolayı toplumun da bir sorunu durumuna gelir. Çünkü bireyler çok değişik nedenlerden dolayı engelli hale düşebilmektedirler.¹¹ Sosyo-kültürel yapıda yer alan sosyal tutumlar, değerler ve kurumlar beden gerçekliğinin belirlenmesinde biyolojik olgulardan çok daha fazla etkilidir.¹²

Engelli bireyler toplumun en büyük azınlık gruplarından biridir. Bu insanlar engelli olmaları nedeniyle hem kamusal alanda, hem de özel alanda pek çok sorun yaşamaktadırlar. Başlıca sorunları toplumdaki dışlanma, ayrımcılık ve önyargılardır. En temel haklardan yoksundurlar. Çok sorunları olduğu ve onları çözmekten aciz oldukları düşünülmektedir.¹³ Engelli bireylerin sorunları, fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik gerekçelere dayanabilmektedir. Günlük yaşama, kent yaşamına ve toplum yaşamına sınırlı ölçüde katılabilmektedirler. Eğitimden sağlığa, iş ve mesleki rehabilitasyondan kültür ve sanata, spor ve kent standardı-

7 TUİK, Türkiye Özürülüler Araştırması, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=14, 2002.

8 Esra Burcu, Üniversitede okuyan özürülü öğrencilerin sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü öğrencileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 2002, s. 85-86.

9 Steve Taylor, Health, illness and medicine. *Sociology: Issues and Debates*. London: MacMillan Press, 1999, s. 263-264.

10 Erving Goffman, *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1968.

11 Yahya Özsoy, Mehmet Özyürek ve Süleyman Eripek, *Özel eğitime muhtaç çocuklar: özel eğitime giriş*, Karatepe Yayınları. Ankara, 1997, s. 12.

12 Tobin Siebers, Disability in theory: from social constructionism to the new realism of the body. *American Literary History*, 13 (4), 2001, s. 737-754.

13 Çiğdem Arıkan, Sosyal model çerçevesinde engelliliğe yaklaşım. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (1), 2002, s. 12-21.

nın iyileştirilmesine, ulaşımdan psikolojik desteğe, bireysel ve aile danışmanlığı hizmetlerinden gerektiğinde sürekli bakımına kadar çok ciddi ve çözüm bekleyen sorunları bulunmaktadır.¹⁴

Engelli bireyler, engelli olmayan bireylerle eşit haklara ve imkânlarla sahiptir. Ancak, bu bireyler için geliştirilen, ayrımcı, özel programlar ve düzenlemeler, gerçekte onların daha iyi hizmet almasına değil, toplumdaki soyutlanmasına ve yalnızlaştırılmasına neden olmaktadır. Her insan için olduğu gibi, engelliler için de, toplumsal yaşama katılarak kendini gerçekleştirmek, hem bir gereksinim hem de bir haktır. Bu gereksinim karşılanmadığında, bireyde doyumsuzluk ve yetersizlik duygusu gelişir. Engelliler için bu etki daha da belirgindir.¹⁵ Engelliler, toplumun diğer üyeleriyle aynı haklara ve ayrıcalıklara sahip, hizmet görmeye ve düşünölmeye layık ve öte yandan da diğer bireylerle aynı sorumlulukları taşıması gerekli kişiler olarak kabul edilmelidir.¹⁶

Toplum engellileri çoğunlukla “ellerinden hiçbir şey gelmeyen, korunmaya muhtaç, zavallılar” şeklinde algılamak bazen de kimi yeteneklerini abartılı bir şekilde algılama ve sunma yoluna gidebilmektedir. Temelinde bilgisizliğin yatığı bu çelişik tutumların hepsi, özünde ayrımcıdır¹⁷ ve tüm bu yanlış tutum ve davranışlar, engelli bireylerinin haklarının ihlali anlamına gelmektedir. Unutulmamalıdır ki “farklı olmak, ‘farklı muameleye tabi tutulmanın’ haklı gerekçesi olamaz. Engelliler de herkes gibi, başka hiçbir sebeple değil; salt insan oldukları için onurlu bir yaşamı hak etmektedirler”.¹⁸

Beklenti Türk Dil Kurumu’na “gerçekleşmesi beklenen şey” ya da “bireyin belli şart ve durumların alacağı biçimler veya kendisinden beklenenler konusundaki öngörüsü” olarak tanımlanmaktadır.¹⁹ Beklenti, önceki deneyimlerden yola çıkarak gelecekte ne olabileceği ile ilgili çıkarımlarda bulunmaktır.²⁰ Beklenti, belirli bir hareket veya çabanın belirli bir çıktıya ulaştırma olasılığıdır. Bu ola-

14 Kemal Gökcan, Özürlü çocuğa sahip ailelerin psiko-sosyal durumu ve özürlü çocukların yaşam becerilerinin geliştirilmesi. *Sosyal Hizmet Dergisi*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, 2008, s. 42.

15 Kasım Karataş, Özürlüler kentlerde özgürce hareket etmek istiyorlar. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, (4). Türkiye Körler Federasyonu Yayını, 1998, s. 10.

16 Ahmet Özgöl, Emine Cayrat, Fatma Peker, Kamil Yazıcıoğlu ve Oktay Arpacıoğlu, Yaralanma nedeniyle erken dönemde organ kaybı olan ve olmayan hastaların toplum içinde karşılaştıkları fiziki ve sosyal sorunlar. Sosyal Hizmet Sempozyumu 18-20 Eylül 1997 İstanbul. *Toplumla bütünleşme sürecinde özürlüler ve sosyal hizmet*, 1998, s. 180-191. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 003. Aydınlar Matbaası.

17 Kasım Karataş, Özürlülere yönelik ayrımcılık ve ayrımcılıkla savaşımlar. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (1), 2002, s. 1-10.

18 Karataş, a.g.m., s. 5-6.

19 Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK), 2011.

20 Mustafa Tatar, Öğretmen beklentisi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: II, Sayı 2, 2005.

sılık 0 ile 1 arasında değişebilir. Araçsallık 1. ve 2. düzey çıktılarla ilişkili iken beklenti, yalnızca 1. düzey çıktılara ilişkin çabalardır. Sonuç olarak denilebilir ki, bireyin güdülenmesi için, belirli bir çaba gösterdiğinde belirli bir başarıya ulaşacağına inanması (beklenti); bu başarıyı ikinci düzey başarılar için gerekli görmesi (araçsallık) ve hem birinci hem de ikinci düzey ödülleri arzu etmesi (çekicilik) gerekmektedir. Ancak, çekicilik araçsallık ve beklenti bileşimi her bireye göre değişebilir.²¹

Bireyler yapmaktan hoşnut olacakları ve kendilerinin tatmin edebileceğine inandıkları işleri üstlenmeleri durumunda, kişisel beklentilerinin karşılama mutluluğuna erişebileceklerdir. Bu durum, yöneticileri, çalışanların iş tatminleri ile ilgilenmeye zorlayan temel nedenlerden birini oluşturmaktadır.²² Peseran, beklenti kavramını temel olarak; sonucu bilinmeyen olaylar karşısındaki tutumlar, eğilimler ya da psikolojik ruh hali olarak tanımlanmaktadır. Beklentiler geçmişte karşılaşılmamış ve gelecekte ortaya çıkabilecek olaylara yönelik olarak oluşabileceği gibi, geçmişte ya da cari dönemde gerçekleşen ve birey tarafından sonucu bilinmeyen olaylara yönelik olarak da oluşturulabilir. Dolayısıyla beklentiler, bireylerin geçmişteki tecrübeleri ve cari dönemdeki sezgileriyle ilişkili olan ya da olmayan, psikolojik sübjektif inanışlar olarak nitelendirilmektedir.²³

Engellilik, insan olma halinin bir parçasıdır. Neredeyse herkes yaşamının belli bir noktasından sonra geçici veya kalıcı olarak zayıf düşecek ve işlevlerini yerine getirme konusunda artan zorluklarla karşılaşacaktır. Engellilik karmaşıktır ve engellilik ile bağlantılı dezavantajların üstesinden gelen müdahaleler çoklu ve sistemiktir, bağlamına göre değişiklik gösterir.²⁴ Ulusal ve uluslararası engelli politikaları; engellilerin sağlık, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda iyileştirilmeleri açısından önemli mesafe aldırılmıştır. Sanayi ve teknolojik gelişmeler, sosyal hayatın hareketliliği ve toplumsal değişimler sonucunda evlerine kapanan engellilerin toplumla bütünleşme talepleri toplumun diğer kesimleri tarafından görünür hale gelmiştir.²⁵

İnsanlar kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için çaba harcarlar. Çocuk sahibi olma, sevilme, saygı görme, kaliteli bir yaşam sürme ve cinsellik insanın kişisel ihtiyaçlardan bazılarıdır. Bütün insanlar gibi engelli bireylerin de yaşamdan

21 Halil Can, *Organizasyon ve Yönetim*, Siyasal kitabevi, 3. Baskı, 1999, s. 35.

22 Tuğrul Kaynak, *Organizasyonel Davranış*, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 78.

23 M. Hashem Peseran, *The limits to rational expectations*, Basic Blackwell, Oxford, U.K., 1987.

24 Gökalp Nuri Selçuk, Nihan Kınalı ve Meltem Erdoğan, *Engelsiz turizm açısından destinasyon yönetim örgütünün önemi*. A. Kılıçlar (Ed.), *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi 15. Ulusal Turizm Kongresi: Engelsiz Turizm*, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 837.

25 Yusuf Genç ve Güldane Çat, *Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries), 8(1), 2013, s. 331-358.

beklentileri bulunmaktadır. Bu araştırmada engelli bireylerin yaşamdan beklentilerini, hayallerini, korkularını, hoşlandıkları faaliyetleri, gelecekle ilgili düşüncelerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden Durum Çalışması deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” türü olarak tanımlanabilir.²⁶ Durum çalışması, bir sınıf, bir mahalle, bir örgüt gibi doğal bir çevre içinde gerçekleştirilir ve çalışmaya konu olan ortam veya olayların bütüncül bir yorumunu hedefler.²⁷ Bu araştırmada durum çalışması desenlerinden “bütüncül tek durum deseni” kullanılmıştır. Tek durum desenlerinde, tek bir analiz birimi (bir birey, bir kurum, bir program, bir okul, vb.) vardır.²⁸

Araştırma, İstanbul Bayrampaşa Belediyesi Fizik Tedavi ve Engelliler Rehabilitasyon Merkezi’nde gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında kurulan bu merkezde, Bayrampaşa’da yaşayan engelliler, kurumun kendilerine sunduğu tıbbi, sosyal, özel eğitim, mesleki ve iş uğraşı terapilerinden yararlanmakta ihtiyaç duydukları her türlü hizmete ücretsiz ve asansörlü nakil araçlarıyla zahmet çekmeden ulaşabilmektedir. Ayrıca kurumun kendilerine sunduğu bu hizmetlerin yanı sıra verilen çeşitli seminerler ve eğitimlerle daha bilinçli, gerektiğinde hak arayabilen, çabuk pes etmeyen, hırslı, yarınlara umut ile bakabilen engelliler olduğu için yapılandırılmış görüşmede kendilerine sorulan sorulara, engelli gibi değil engelini aşmış, hatta kendilerini engelli olarak görmeyen bir bakış açısıyla cevap vermişlerdir.

Çalışma Grubu

Araştırma, Ocak-Şubat 2015’de İstanbul Bayrampaşa Belediyesi Fizik Tedavi ve Engelliler Rehabilitasyon Merkezi’nden hizmet alan 10 engelli bireyle gerçekleştirilmiştir. Bu merkezden hizmet alan ve kayıt altında tutulan 4500 engelli bulunmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu, bu merkezde atölye çalışmalarına katılan zihinsel, ortopedik, görme ve süregen engel gruplarından gönüllü 10 kişiden oluşturulmuştur. Araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme (convenience sampling) yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin demografik bilgileri aşağıda sunulmuştur (Tablo 1);

26 Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 9. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2013, s. 45.

27 Yıldırım ve Şimşek, a.g.e., s. 201.

28 Yıldırım ve Şimşek, a.g.e., s. 326.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Yaş		n	%
	16-22	2	20
	23-29	1	10
	30-36	4	40
	37-43	2	20
	44-50	1	10
Cinsiyet	Kadın	7	70
	Erkek	3	30
Eğitim Durumu	İlkokul	5	50
	Ortaokul	3	30
	Lise	1	10
	Önlisans	1	10
	Lisans	0	0
Medeni Durum	Evli	5	50
	Bekâr	3	30
	Boşanmış	2	20
Bölgeler	Marmara Bölgesi	4	40
	Karadeniz Bölgesi	4	40
	Akdeniz Bölgesi	1	10
	Doğu Anadolu Bölgesi	1	10
Meslekler	Özel sektör	2	20
	Sigortalı ama çalışmıyor	2	20
	Öğrenci	1	10
	İşsiz	2	20
	Ev hanımı	3	30
Gelir Durumu	Geliri yok	4	40
	850-999 TL	3	30
	1.000-1.999 TL	3	30
	2.000 TL ve üstü	0	0
Engel Durumu	Zihinsel Engelli	2	20
	Ortopedik Engelli	5	50
	Süreğen Engelli	2	20
	Görme Engelli	1	10

Tablo 1'e baktığımızda; katılımcıların % 40'ının 30–36 yaş arasında, % 30'unun 37 ve daha yukarı yaşlarda, % 30'unun ise 30 ve daha aşağı yaş grubunda olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 70'i kadın, % 30'u ise erkektir. Katılımcıların % 50'sinin ilkokul, % 30'unun ortaokul, sadece % 20'sinin lise ve önlisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcılar arasında üniversite mezunu bulunmamaktadır. Bu durumun Türkiye'deki engellilerin eğitim durumları ile tutarlılık gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların % 50'sinin evli, % 30'unun bekâr, % 20'sinin ise boşanmış olduğu görülmektedir. Boşanan iki kişi MS (Multipl Skleroz) hastalığına yakalandıktan sonra eşleri tarafından mahkemeye verilerek ayrılmışlardır. Katılımcıların % 40'ının Marmara Bölgesi'nden, diğer % 40'ının ise Karadeniz Bölgesi'nden olduğu, geriye kalan % 20'lik bölümün ise Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nden olduğu görülmektedir. Marmara ve Karadeniz Bölgesi'nden katılımcıların fazlalığı dikkati çekmektedir. Araştırmanın evrenini oluşturan Bayrampaşa Belediyesi Fizik Tedavi ve Engelliler Rehabilitasyon Merkezi'nin Bayrampaşa ilçesinde yer almasının ve Bayrampaşa ilçesinde Rumeli kökenli göçmen ailelerinin ve son dönemlerde göç almasından dolayı Karadeniz Bölgesi'nin yoğunlukta olmasının bu sonuçta etkisinin bulunduğu düşünülmektedir. Katılımcıların % 20'sinin fiilen çalıştığı, % 80'inin ise fiilen çalışmadığı ev hanımı/işsiz/öğrenci/çalışıyor gözüküyor kategorilerinde yer aldığı ve herhangi bir meslek sahibi olmadığı görülmektedir. Katılımcıların % 40'ının herhangi bir gelirin olmadığı, % 30'unun asgari ücret aldığı, % 30'unun ise geçinebilecek normal bir gelire sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 50'si ortopedik, % 20'si zihinsel, % 20'si süregen, % 10'u ise görme engelli bireylerden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada bireylere altı adet açık uçlu soru sorulmuştur. Ayrıca demografik bilgileri içeren bir form (cinsiyet, yaş, engel durumu, kardeş sayısı, algılanan ekonomik durum, mezun olduğu lise türü, üniversite türü, anne-baba eğitim düzeyi) doldurtulmuştur. Bireylerle yarı yapılandırılmış birebir görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır. Bununla birlikte, araştırma konusuyla ilgili doküman incelemesi (makale, tez, kitap, kılavuz, rapor, ansiklopedi, vb.) yapılarak ilgili literatür ve görüşme soruları oluşturulmuştur. Ayrıca araştırmacı, iki aylık araştırma süresince gözlemler yaparak rehabilitasyon merkezinin fiziksel şartlarını incelemiş ve engelliler hakkında bilgi toplamaya çalışmıştır.

Araştırmada katılımcıların yaşamla ilgili beklentilerine yönelik iki ana tema belirlenmiştir. Bu temalar; a. Günlük yaşamdan beklentiler ve b. Gelecek ve hayaller. Bu iki temaya yönelik katılımcılara aşağıdaki sorular sorulmuştur;

A. Tema I: Günlük yaşamdan beklentiler

1. Hayatta sizi en çok tedirgin eden, korkutan şeyler nelerdir?
2. Kendi yaşamınıza baktığınızda, en çok nelerden hoşlanıyorsunuz? Hangi faaliyetleri, davranışları yapmak sizi memnun ediyor?
3. Çevrenizdeki insanlardan (ailenizden, arkadaşlarınızdan, toplumdan) beklentileriniz nelerdir? Kamu kurum ve kuruluşlarından (Belediye, MEB, Sağlık Bakanlığı, vb.) beklentileriniz nelerdir?

B. Tema II: Gelecek ve hayaller

4. Gelecekle ilgili düşünceleriniz (umutlarınız, beklentileriniz) nelerdir? En çok neyi hayal edersiniz?
5. Elinizde sihirli bir değnek olsa (kendiniz hariç) hayatta neleri değiştirmek istersiniz?
6. Hayalinizdeki projeniz nedir?

Verilerin Toplanması

Görüşmeler, rehabilitasyon merkezi yönetiminin izni ve bilgisi dahilinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde, araştırmanın içeriği hakkında katılımcılar bilgilendirilmiş, ad-soyad ve kimlik bilgileri gibi özel bilgilerin hiçbir yerde kullanılmayacağı, gizli kalacağı, soruları cevaplarken düşüncelerini serbestçe söylemekten çekinmemeleri gerektiği açıklanmıştır. Katılımcılarla görüşme öncesinde kısa bir tanışma yapılmış, birlikte çay içilerek rahat bir ortam oluşturulmuştur. Görüşmeler 25 dk. ile 45 dk. arasında gerçekleşmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşımda amaç görüşme ve gözlem sonucu elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır. Veriler daha önceden belirlenmiş temalara göre sınıflandırılır, özetlenir ve yorumlanır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurulur ve gerekirse olgular arasında karşılaştırmalar yapılır. Bu analizde, görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir.²⁹ Betimsel analiz dört aşamadan oluşur; a. Betimsel analiz için çerçeve oluşturma, b. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, c. Bulguların tanımlanması, d. Bulguların yorumlanması.³⁰

29 Yıldırım ve Şimşek, a.g.e., s. 256.

30 Yıldırım ve Şimşek, a.g.e., s. 256.

Bulgular

Katılımcıların yaşamla ilgili beklentilerine yönelik belirlenen iki ana temayla ilgili elde edilen bulgular şöyledir:

A. Günlük yaşamdan beklentiler ana temasıyla ilgili elde edilen bulgular

1. Katılımcıların “Hayatta sizi en çok tedirgin eden, korkutan şeyler nelerdir?” sorusuna ilişkin bulgular

Verilen cevaplar incelendiğinde, bir başkasına muhtaç olmak, yalnız kalmak, eşimi kaybetmek, annemden ayrı kalmak, çocuğa iyi bir gelecek sağlayamamak, ailemin birdenbire ortadan yok olmasından, gibi tema olarak yalnız kalmak ve birilerine muhtaç kalma olasılığı ve geleceğe dair endişe ve korkular dikkati çekmiştir. Katılımcı 6 (K6) “*insanların çığırdan çıkmasından korkarım*” diye cevap vermiş. Başka bir katılımcı (K9) “*polisten, ambulandan korkarım*” diye cevap vermiş ve bir diğeri (K10) ise “*Allah’tan korktuğumu*” ifade etmiştir. Bir katılımcı ise (K1) “*Bakar körlerin anlayışsızlıkları beni çok tedirgin eder. Elleri başka iş yapıyor, gözü görüyor ama görmüyor. Beyin ile göz arasındaki koordinasyonları bozuk oluyor. Rampanın önüne arabayı çekiyor ve sorgulamıyor. Bu sarı çizgiler görme engelliler için yapılmıştır diyor bunu biliyor ama sarı çizginin üzerine getirip masa koyuyor. Rampanın bedensel engelli için olduğunu biliyor ama getiriyor araba park ediyor. Biliyor ama tam olarak idrak edemiyor.*” şeklinde duygularını dile getirmiştir.

2. Katılımcıların “Kendi yaşamınıza baktığınızda en çok nelerden hoşlanıyorsunuz? Hangi faaliyetleri, davranışları yapmak sizi memnun ediyor?” sorusuna ilişkin bulgular

Katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde, Engelliler Rehabilitasyon Merkezi’nin gerçekleştirdiği kurslarda öğrenim görmekten çok memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Müzik dinlemek, hayır yapmak, iyilikte bulunmak, gezmeye gitmek, temizlik yapmak, okumak, eşimle gezmeye gitmek gibi herhangi bir insanın isteyebileceği normal bir yaşamdan söz ettikleri, engelliliklerine dair ifadelerin ve umutsuzlukların pek barınmadığı izlenimi uyanmıştır. Engelsiz bir insan ne yapıyorsa, ne yapmaktan hoşlanırsa engelli katılımcıların ifadeleri genel olarak aynı tarz ve nitelikte olduğu dikkati çekmiştir. Katılımcı 2, “*Bir şeylerin üzerine gidip, problemleri çözmeye çalışmak, pes etmemek beni mutlu ediyor. Kendimle ilgili ve çevremdeki insanların sorunları ile çözüm üretmek beni çok mutlu eder*” şeklinde kendini ifade etmiştir.

3. Katılımcıların “Çevrenizdeki insanlardan, ailenizden, arkadaşlarınızdan, toplumdan, beklentileriniz nelerdir?” sorusuna ilişkin bulgular

Verilen cevaplar incelendiğinde katılımcılar, aileden ve arkadaşlardan ilgi, sevgi, güvenli, dürüst, saygılı bir birliktelik istediklerini ifade etmişlerdir. Ayrı-

ca katılımcıların özellikle İlçe Belediye'sinden bir takım talepleri olduğu dikkati çekmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazı örnekler aşağıda verilmiştir;

“Toplumun daha duyarlı olmasını bekliyorum. Herkes kendi menfaatleri için yaşıyor. Kimse kimseyi önemsemiyor.” (K2)

“Bir iş verilmesi, engelli dememeleri, ayrımcılık yapmamaları, bana yardım yapıyorlar diye beni aciz görmemelerini bekliyorum” (K3)

“Evleneceğim için belediyeden ev eşyası bekliyorum” (K4)

“Eğlence, gezi olmasını, Ramazan'da sokak iftarı gibi iftar sofraları kurulmasını istiyorum.” (K9)

“Belediye'nin işsiz olanlara iş ve para vermesini isterim”. (K7)

“Yapmış olduğumuz şikâyetleri, önerileri Belediye cevaplamak istemiyor. Burada da yine anlama duygularını kaybettiklerini hissediyorum. Engellilere yönelik projelerin hayata geçirilmesi, belediye çalışanlarının insanlara karşı daha duyarlı olmalarını isterim. Yapmış oldukları her şeyi insanlık adına yapmalarını isterim.”

“Binalar ve yollar engelliye uygun olsun istiyorum” (K10)

Katılımcıların Sağlık Bakanlığı'na dair beklentilerinden bazıları ise şu şekildedir;

“Hastaneler tadilatla çok uğraşıyorlar. Öyle yapacaklarına, hastaneleri yeniden yapabilirler.” (K1)

“Hastane koşullarının tüm insanlara uygun olmasını istiyorum” (K3)

“Hastalığımla ilgili hastanelerin yeterli olmadığını düşünüyorum, her gittiğimde başka bir doktorla karşılaşıyorum. Bu da beni sıkıyor.” (K4)

B. Gelecek ve hayaller ana temasıyla ilgili elde edilen bulgular

4. Katılımcıların “Gelecekle ilgili düşünceleriniz (umutlarınız, beklentileriniz) nelerdir? En çok neyi hayal edersiniz?” sorusuna ilişkin bulgular

Katılımcıların geleceğe dair beklentilerinin genel olarak olumlu olduğu dikkat çekmiştir. Belirgin şekilde sadece bir kişi umutsuz olduğunu vurgulamıştır. Örnekleme alınan engellilerin üçü sağlıklı olmak, ikisi ise kendi ayaklarını üzerinde durabilmeyi isterim diye cevap vermiştir. İki kişi evlenmek istediğini belirtmiş, üç kişi ise eğitimine devam etmek istediğini dile getirmiştir. Bir katılımcı aşçı olmak istediğini belirtmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazı örnekler aşağıda verilmiştir;

“Engellilerin problemlerini çözmek. Kaldırmak ve engelsiz bir hayat isterim. Engel yok başarı var diyoruz biz.” (K1)

“Çocuğum olsun istiyorum. Güzel bir işte kariyer yapmak istiyorum. Kalan ömrümü deli dolu yaşamak istiyorum. Türkiye’nin bütün illerini görmeyi, Tarihi yerleri görmeyi hayal ediyorum, o yerlerde yaşanmışlığı hayal ediyorum.” (K3)

5. Katılımcıların “Elinizde sihirli bir değnek olsa (kendin hariç) neleri değiştirmek isterdiniz?” sorusuna ilişkin bulgular

Katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında, engellilerin çoğunun sadece engellilere yönelik değil tüm dünyadaki insanlara yönelik değiştirmek istedikleri dileklerin olduğu görülmüştür. Engellilerin sorunlarıyla ilgili değişim arzu eden katılımcıların ifadelerine göz atacak olursak;

Katılımcı 10 *“Engellilerin ayağa kalkmasını, iyi olmasını isterim”* şeklinde, Katılımcı 3 *“Engelli ve özürlü kelimelerinin kaldırılmasını isterim. Çünkü ben kendimi engelli olarak görmüyorum”* şeklinde kendilerini ifade etmişlerdir.

Katılımcı 1 ise *“Kaldırımlar ve trafik ışıklarının görme engelli ve tekerlekli sandalyelilere uygun hale gelmesi, çoğu yerde sesli uyarı sistemi yok. Trafiki çapraz yapıyorlar, paralel ya da simetrik olmuyor o zaman görme engelli gidiyor arabaya çarpıyor. Özellikle bakar körlerin görmelerini sağladım. Farkındalık sağlamaya çalışırdım. Görmeyen kişi bazen birilerine çarpabilir sana diyor ki ne çarpıyorsun kör müsün? Kaldırımın önündeki rampaya arabasını çekiyor, o rampanın neden yapıldığını sorgulamıyor. Sarı çizgilerin üzerine gelip direk dikeyiyor, eşya koyuyor, araba park ediyor. Bakar körlere yönelik örnekleri çoğaltabiliriz. Ben insanların algısını değiştirince problemlerin yok olacağına inanıyorum.”* cümleleriyle düşüncelerini dile getirmiştir.

Katılımcıların tüm insanlara yönelik verdikleri cevaplardan bazı örnekler aşağıda verilmiştir;

“Savaşı durdurmak.” (K8)

“Dünyanın acımasızlığını, kötülükleri, zalimliği değiştirmek ve yok olmasını isterim. Hayvanlara ve insanlara zarar verilmesin isterim. Hırsızlıkların ve kötülüklerin yok olmasını isterim.” (K7)

“Fakiri fukarayı, engelliye görmüyorlar. İnsanlar duyarsız” (K6)

“Yokluk çeken insanların imkânlarının daha iyi olmasını isterim.” (K4)

“Yaşadığım olayların yaşanmamış olmasını ve yeni bir başlangıç yapmak, babamın sinirliliğini değiştirmek isterdim” (K5)

6. Katılımcıların “Hayalindeki Proje” sorusuna ilişkin bulgular

Katılımcıların hayallerindeki projelere dair verdikleri cevaplardan bazı örnekler aşağıda verilmiştir;

“Diyarbakır’dan 10 engelliye İstanbul’a getirip gezdirmek, bunun karşılığında ise İstanbul’dan 10 engellinin Diyarbakır’a giderek gezmesi. Böylece engellilerin her yere gidebileceğini, gezebileceğini ve keşfedebileceğini göstermek isterim.” (K3)

“Ehliyet alacak kişilerin ehliyet almadan önce, engellilerin neler yaşadığını duyumsayabilmeleri için ‘Karanlıkta Diyalog’ gibi platformlarda 1-2 saatlik farkındalık çalışmasını yaptıktan sonra ehliyete hak kazanmasını sağlamak. Ayrıca kaldırıma park edildiğinde engellilerin ne kadar zor durumda kaldıklarını fark edecek çalışmalar yapılması.” (K1)

“Futbolcu olmak isterim... olmadı!” (K8)

“Ben terziyim, güzel bir defile yapmak ve kendimi çok iyi yerlerde görmek istiyorum” (K6)

“Kocaman bir bahçesi olan büyük ev. Bahçesinde sevdiğim, pozitif düşünen, bana huzur veren insanlar ve sağlığıma kavuşmuş olarak yaşamak” (K5)

“Tuhafiyeci olmak ya da kuaförde çalışmak istiyorum.” (K9)

“Emekli olduktan sonra bir daire satın almak isterim.” (K4)

Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada engelli bireylerin yaşamdan beklentilerini, hayallerini, korkularını, hoşlandıkları faaliyetleri, gelecekle ilgili düşüncelerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Elde edilen cevaplara bakıldığında engelliler sağlıklı olmak, koşmak, yürümek, evlenmek, yardıma ihtiyaç duyan insanlara yardımcı olmak, engellilere uygun olmayan koşulları değiştirebilmek için toplumsal yarar sağlayacak çalışmalara katılmak, okulu bitirmek gibi tüm insanların isteyebilecekleri, hayatın içinden umut dolu beklentilerden söz etmişlerdir. Ayrıca “Sihirli değneğe sahip olsanız neyi değiştirirsiniz?” sorusuna yine hümanist duygularla ve umutla, tüm insanların vereceği nitelikte cevaplar vermişlerdir.

Umutsuzluk, bireylerin başarısızlıklarını hiçbir zaman yenemeyeceklerini, problemlerini hiçbir zaman çözemeyeceklerine inanması gerçekçi bir nedeni olmadığı halde yaşantılarına yanlış anlamlar yüklemesi ve amacına ulaşmak için çabalamadığı halde bunlardan negatif sonuçlar beklemeleri olarak tarif edilmektedir.³¹ Umutsuzlukta olumsuz düşünceler, başarısızlık vardır.³² Umutsuzlukla başa çıkmada sosyalleşmede önemli olan, hayatı renklendiren, zevkli kılan kül-

31 Aaron T. Beck, Arlene Weissman, David Lester, Larry Trexler, The Measurement of Pessimism: The Hopelessness Scale, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 42, No. 6, 1974, 861-865.

32 Nesrin Dilbaz, Gülten Seber, Umutsuzluk kavramı: depresyon ve intiharda önemi. *Ankara, Kriz Dergisi*, sayı: 1(3), 1993, s. 134-138.

tür, sanat ve sporun gençlerce yapılıyor olması umutsuzluğun düşük çıkmasının bir nedenidir.³³ Katılımcıların geleceğe umutla bakmalarında kurumdan aldıkları hizmetlerin payının büyük olduğu düşünülmektedir. Bu durum araştırmanın seyrinin değişmesine neden olmakla beraber kurumun verdiği hizmetlerin etkisinin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Engelli lehine oluşturulan devlet politikaları ile engellilerin sahip olduğu dezavantajların zaman içinde azalması, engellilerin ötekileşmeden kurtulmalarına ve sosyalleşmelerine sebep olmuştur. Ülkemizde insan haklarına verilen önem arttıkça engelli haklarına ilişkin iyileştirici çalışmalar da hız kazanmaktadır. Bu değişimde engelliliğin yalnızca tıbbi yaklaşımla değil, toplumsal ve hak temelli yaklaşım üzerinden tanımlanması da etkili olmuştur.

Engelliler dünyanın neresinde olursa olsun toplumsal yaşama katılma konusunda ciddi toplumsal dirençlerle karşılaşmaktadırlar. Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engellilere ilişkin marjinalleşme politikalarından söz edilebilir. Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarının sağlanamaması (eğitim, istihdam vb.) engelli bireyin yoksunluk ve yoksulluk içerisinde olmasına neden olmaktadır. Engellilerin toplumsal yaşam içerisinde, insana yakışır standartlarda yaşamasını sağlayacak eğitim ve istihdam hizmetlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Engelliler için ulaşılabilir toplumdan söz etmek devletlerin engelli politikalarını sosyal konulardan farklılaştırmasında ile mümkündür.³⁴

Engellilerimiz kendilerini tedirgin eden/korkutan şeyler nelerdir diye sorulduğunda ise genel olarak, yalnız kalmak, sevdiklerinin birdenbire yok olmasından tedirgin olacağından söz etmişlerdir. Buradaki duygunun insanlarda genel olarak var olabilecek yalnız kalma duygusu olarak mı yoksa temelde engelinden kaynaklanan bir korkudan mı kaynaklandığı bilinmemektedir. Ancak bu soruya genel olarak bu şekilde cevap verilmesi engeli ile ilgili temelde var olan yalnız kalma korkusunu düşündürmektedir.

Engelli gençlerin literatürde özellikle üzerinde durulan sosyal risklerinden biri de, gencin sosyal izolasyonu ve dolayısıyla sosyal yalnızlıkla karşı karşıya kalma riskidir. Armitage'in çalışmasında, engelli gencin kendi temel ihtiyaçlarını karşıladığı ve temel hedeflerine ulaşma yollarının açık olduğuna inandığı ve bunu şüphesiz gözlemlediği durumlarda bağımsızlığının arttığını ve bu bağımsızlığın da gencin sosyal çevreye uyum ve bütünleşmesine katkı sağladığını belirtmiştir.³⁵

33 Kemal Sayar, Yalçın Güzelhan, Mustafa Solmaz, Ömer A. Özer, Mücahit Öztürk, Burçin Acar, Meltem Arıkan, Anger attacks in depressed Turkish outpatients, *Annals of Clinical Psychiatry*, 12(4), 2000, s. 213-218.

34 Deniz Cillo (2009). *Avrupa Birliği giriş sürecinde engellilerin eğitimi ve istihdamı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.

35 Jon Armitage, *Barriers: A Survey of Housing Physical Disability and the Role of Local Authorities*, London: SHELTER- National Campaign for the Homeless, 1983..

Engelli gencin bağımsızlaşması ile gelecek hedeflerine ulaşma inancı pekişmekte ve bu durum sosyal izolasyon problemine çözüm getirmektedir.³⁶

Eğitim sürecini istenilen yönde devam ettirememe, hedeflenen iş ve mesleklerle ulaşamama, akran grupları içine dahil olamama, karşı cinsten arkadaşlıklar edinememe ya da bunu sürdürememe, sosyal izolasyon, sosyal yalnızlık, taciz ve intihar gibi sosyal riskler, gencin sosyal yaşamında diğerleriyle geliştirdiği ilişkilerde kendine saygı ve güven eksikliği yaratmakta ya da artırmaktadır. Bu durum engelli gencin sosyal yeteneklerini zayıflatırken zaten toplum tarafından olumsuz olarak atfedilen kültürel anlamları daha da pekiştirmektedir. Engelli genç bu sosyal risklerin etkisiyle, sosyal dünyasında ilişki kuramama, geliştirememe ve sürdürememe gibi sıkıntılar yaşamakta, karşılaştığı sosyal problemleri çözebilecek gücü kendinde bulamamakta ve istediği desteği çevresinden alamadığını düşünmekte bu da yeniden sosyal izolasyon ve sosyal yalnızlığı üretmektedir.³⁷ Bu noktada önemli olan gencin engelli olmasının ötesinde engellenmişliğidir ki bu engellenmişlik durumu genç için sosyal ilişki ağı içinde eğitim ve mesleki fırsatları, eş ve arkadaş seçimi kısıtlılıkları, sosyal izolasyon, sosyal yalnızlık, taciz ve intihar gibi sosyal risklerle karşı karşıya kalmasına neden olabilir.³⁸

Katılımcılar yapmaktan hoşlandıkları faaliyetler olarak; müzik dinlemek, hayır yapmak, iyilikte bulunmak, gezmeye gitmek, temizlik yapmak, okumak, eşimle gezmeye gitmek gibi herhangi bir insanın isteyebileceği normal bir yaşamdan söz ettikleri, bununla birlikte Belediye veya Devlet kurumlarından taleplerde buldukları görülmektedir. Katılımcılar aile ve arkadaşlarından ilgi, sevgi, güvenli, dürüst, saygılı bir birliktelik istediklerini ifade etmişlerdir.

Bireylerin kendilerine değer vermeleri, toplumsal ilişkiler sırasında diğerlerinin ona verdiği değer ile yakından ilişkilidir.³⁹ Birey yaşadığı toplumun kendisi üzerindeki farkındalığı arttığı ölçüde kendine değer vermektedir. Engelli bireyler, toplumsal uyum ve duygusal davranışlarının, toplumdaki normal kişilerin kendilerine karşı olan tutum ve davranışlarıyla biçimlendiğini belirtmektedirler.⁴⁰

Yerel yönetimler buldukları sınırlar içinde, halkın “müşterek” ve “medeni” ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, sosyal, ekonomik, kültürel, sağlık, ulaşım, imar, çevre ve esenlik alanlarında hizmetler yürüten, halk tarafından seçilmiş tüzel kişiliklerdir. Engellilerin sosyal katılımları konusunda önemli bir role sahip

36 Esra Burcu, Engelli Gençlik ve Sosyal Riskler, Gençlik Araştırmaları Dergisi, yıl:1, cilt 1, sayı 2, 2013, s. 32-45.

37 Burcu, a.g.m., s. 32-45.

38 Burcu, a.g.m., s. 32-45.

39 David Krech, Richard S. Crutchfield ve E. L. Ballachey, *Cemiyet içinde fert*. (Mümtaz Turhan, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. Cilt II, 1983, s. 135.

40 Mehmet Özyürek, *Tutumlar ve Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi*. Ankara: Karatepe Yayınları, 2000, s. 6.

olan yerel yönetimler, oluşturacakları sosyal politikalar ve sosyal projelerle engelli insanların en çok hizmet bekledikleri kuruluşlardır.⁴¹ Belediyelerin sorumluluk alanları içindeki tüm sosyal gurupların temel sosyal ihtiyaçlarını karşılamak zorunda oldukları bilinmelidir. Yerel yönetimler sunulan hizmetlerden insanların bedeni yeterlilikleri, yaşları, cinsiyetleri vb. özellikler sebebiyle mahrum kalmalarını engellemek ve tüm sosyal guruplar için bütün hizmetlere kolay ulaşılabilirlik kolaylığı sağlamak konusunda sorumludur.⁴²

Ulaşılabilirlik, sosyal yaşamın tüm alanlarını kapsamaktadır. Mimari yapıları, ulaşım ve erişim alanındaki her türlü sistemlerin halka açık ve erişebilir olmaları üzerine formüle edilmiş, insan yaşamını kolaylaştırmayı amaç edinen bir yaklaşımdır.⁴³ Sosyo-kültürel yaşam alanlarında tüm bireylerin fiziksel çevreyle olan sınırlılıklarını kaldırmak, engelli bireyler için de tam ve eşit katılım hakkı yaratmak gelişmişliğin göstergesi sayılabilir. Ulaşılabilirlik ile öne çıkan hedeflerden biri de, engellilerin bağımsız olarak yaşamlarını sürdürebilecekleri sosyal bir ortamın oluşturulmasıdır. Ancak bu şekilde engelli bireylerin kendilerine olan saygı ve güvenleri anlam bulabilir. Çünkü bireyin diğer insanlara olan bağımlılığı ruhsal dünyasında da olumsuz etkiler bırakmaktadır. Engel sebebiyle toplumun normal ölçüsünün dışında olduğu gerçeği ile yaşamak zorunda olan engelliler için bir başkasına bağımlılığın vereceği ruhsal çöküntü de eklenince bireyin dünyasında önemli problemler yaratacaktır.⁴⁴

Türkiye’de engelli olmayanların, engelli bireylere yönelik düşünceleri ve engelli bireylerin bakış açısında diğerlerinin engelli bireylere ilişkin düşünceleri dört tanım kategorisinde şekillenmiştir. Türk sosyo-kültür yapısında resmedilen bu dört tanım, “acınan, dışlanan, işe yaramaz/yetersiz bulunan ve mücadeleci” olarak tespit edilmiştir.⁴⁵ Finkelstein, engelli bireylerin kendilerine ilişkin bakış açılarının da kendi kültürlerini yarattığını belirtmiştir. Bu bağlamda engellilik kültürünün olumlu tanımlamalarla şekillenmesi gerekmektedir ve bu öncelikle engelli bireylerin kendi gayretleriyle gerçekleşecektir. Engelli bireyler kendi kimliklerinin yeniden tanımlanması ile ilgili girişimlerde bulunmalı, çok kültürlü bir dünyaya katılmadan önce farklı grup kimliğini kabul etmeli ve kendi organizasyonları içinde bütünleşerek katılımlarda bulunmalıdır.⁴⁶

41 Özürlüler İdaresi Başkanlığı, *II. Özürlüler Şurası Yerel Yönetimler ve Özürlüler*. Ankara: Nuro Yayınçılık, 2005, s. 137.

42 Mustafa Kemal Coşkun, (2010). Engellilere yönelik hizmetler: Amasya örneği. Yüksek Lisan Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sivas.

43 Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2008). *Herkes için Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi: Örnek Uygulama Rehberi*. (Çev. M. Öznaneci). Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, s. 10.

44 Mustafa Kemal Coşkun, a.g.e.

45 Esra Burcu, Türkiye’de Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 28, sayı:1, Haziran 2011, s: 37-54.

46 Vic Finkelstein, Disabled people and our culture development. *London Disability Arts Forum*, 8, Published in Disability Arts in London (DAIL) Magazine, 1987.

Her ne kadar devlet politikaları ile engelliler her geçen gün yeni kazanımlar elde etse de, mevcut koşullarda engellilerin eşit hak ve fırsatlardan yararlanabilmesi için yeterli değildir. Bir engelli birey çevrenin ve meknsal alanların fiziksel engelini kaldıramayıp okula erişip eğitim hizmeti alamıyorsa, engelliye uygun eğitim imknları sağlanamıyorsa, kaldırımlar, toplu taşıma araçları, kamu kurum ve kuruluşlar engelliye uygun değilse, sağlık koşulları yeterli değil, engeline uygun istihdam olanağı sağlanamıyorsa engelliler için mücadele edecek ve alınacak daha çok yol vardır diyebiliriz.

Toplumsal farkındalık seviyesinin artırılması için engellilerimizin daha fazla toplumun içinde yer alması, anaokulu seviyesinde engellilerle ilgili farkındalık yaratacak eğitim politikalarına yer verilmesi gerekli ve kaçınılmaz bir gerçeklik olmakla beraber engellilerimize de toplumu dönüştürmek için oldukça fazla görev düşmektedir. Atalarımızın dediği gibi damdan düşenin halinden damdan düşen anlar felsefesiyle, engellilerimizi daha fazla toplumda söz sahibi olarak görmek, kendi sorunlarını engelsiz vatandaşlarla yan yana anlatabileceği, aktarabileceği ortamlar oluşturulabilmesine yönelik politikalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

Arıkan, Çiğdem, “Sosyal model çerçevesinde engelliliğe yaklaşım”, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (1), 2002.

Armitage, Jon, *Barriers: A survey of housing physical disability and the role of local authorities*, London, SHELTER- National Campaign for the Homeless, 1983.

Beck, Aaron T. - Weissman, Arlene - Lester, David - Trexler, Larry, “The Measurement of Pessimism: The Hopelessness Scale”, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1963.

Burcu, Esra, “Üniversitede okuyan özürlü öğrencilerin sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü öğrencileri örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 2002.

_____, “Türkiye’de Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 28, sayı 1, Haziran 2011.

_____, “Engelli gençlik ve sosyal riskler”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, yıl 1, cilt 1, sayı 2, 2013.

Can, Halil, *Organizasyon ve yönetim*, Siyasal Kitabevi, 3. bs., 1999.

Cillo, Deniz, “Avrupa Birliği giriş sürecinde engellilerin eğitimi ve istihdamı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2009.

Coleman, Diane, “Assisted suicide and disability”, *Human Rights: Journal of the Section of Individual Rights and Responsibilities*, 27 (1), 2000.

Coşkun, Mustafa Kemal, “Engellilere yönelik hizmetler: Amasya örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sivas, 2010.

Dilbaz, Nesrin - Seber, Gülten, “Umutsuzluk kavramı: depresyon ve intihar da önemi”. *Kriz Dergisi*, sayı 1(3), Ankara, 1993.

Finkelstein, Vic, “Disabled people and our culture development”, *London Disability Arts Forum*, 8, Published in Disability Arts in London (DAIL) Magazine, 1987.

Genç, Yusuf - Çat, Güldane, “Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi”, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 8(1), 2013.

Goffman, Erving, *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall, 1968.

Gökcan, Kemal, “Özür-lü çocuğa sahip ailelerin psiko-sosyal durumu ve özür-lü çocukların yaşam becerilerinin geliştirilmesi”, *Sosyal Hizmet Dergisi*, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, 2008.

Heiden, Hans Günter, *Niemand darf wegen seiner behinderung benachteiligt werden - grundrecht und alltag: eine bestandsaufnahme*, Hamburg, Reinbek, 1996.

Karataş, Kasım, “Özür-lülere kentlerde özgürce hareket etmek istiyorlar”, *Uf-kun Ötesi Bilim Dergisi*, (4), Türkiye Körler Federasyonu Yayını, 1998.

_____, “Özür-lülere yönelik ayrımcılık ve ayrımcılıkla savaşım”, *Uf-kun Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (1), 2002.

Kaynak, Tuğrul, *Organizasyonel davranış*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İş-letme Fakültesi Yayınları, 1990.

Krech, David - Crutchfield, Richard, S. - Ballachey, E. L., *Cemiyet içinde Fert*, çev. M. Turhan, cilt II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983.

Özgül, Ahmet - Cayrat, Emine - Peker, Fatma - Yazıcıoğlu, Kamil ve Arpa-cıoğlu, Oktay, “Yaralanma nedeniyle erken dönemde organ kaybı olan ve olmayan hastaların toplum içinde karşılaştıkları fiziki ve sosyal sorunlar”, *Toplumla bütünleşme sürecinde özür-lülere ve sosyal hizmet*, [Sosyal Hizmet Sempozyumu 18-20 Eylül 1997, İstanbul], Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, 1998.

Özsoy, Yahya - Özyürek, Mehmet - Eripek, Süleyman, *Özel eğitime muhtaç çocuklar: özel eğitime giriş*, Ankara, Karatepe Yayınları, 1997.

Özür-lülere İdaresi Başkanlığı, *II. Özür-lülere Şurası Yerel Yönetimler ve Özür-lülere*, Ankara, Nuro Yayın-cılık, 2005.

_____, *Herkes için Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi: Örnek Uygulama Reh-beri*, çev. M. Öznaneci, Ankara, Başbakanlık Özür-lülere İdaresi Başkanlığı, 2008.

Özyürek, Mehmet, *Tutumlar ve Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilme-si*, Ankara, Karatepe Yayınları, 2000.

Peseran, M. Hashem, *The limits to rational expectations*, Oxford, U.K, Basic Blackwell, 1987.

Sayar, Kemal - Güzelhan, Yalçın - Solmaz, Mustafa - Özer, Ömer A. - Öztürk, Mücahit - Acar, Burçin - Arıkan, Meltem, “Anger Attacks İn Depressed Turkish Outpatients”, *Annals of Clinical Psychiatry*, 12(4), 2000.

Selçuk, Gökalp Nuri - Kınalı, Nihan - Erdoğan, Meltem, “Engelsiz turizm açısından destinasyon yönetim örgütünün önemi”, ed. A. Kılıçlar, *Gazi Üniver-sitesi Turizm Fakültesi 15. Ulusal Turizm Kongresi: Engelsiz Turizm*, Ankara, Nobel Yayınları, 2014.

Siebers, Tobin, “Disability in theory: from social constructionism to the new realism of the body”, *American Literary History*, 13 (4), 2001.

Tatar, Mustafa, “Öğretmen beklentisi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 2, 2005.

Tatar, Yaşar, *Özürülüler ve spor 1*, İstanbul, Fiziksel Engelliler Vakfı Yayınları, 1997.

Taylor, Steve, “Health, illness and medicine”, *Sociology: Issues and Debates*, London, MacMillanPress, 1999.

T.C. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı, *Özürülüler kanunu ve ilgili mevzuat*, 3. bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, 2008.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, TDK, 2011.

Türkiye Özürülüler Araştırması, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=14, 2002.

Whyte, S. R. ve Ingstad, B., *Disability and culture: an overview*, California, University of California Press, 1995.

World Health Organisation (WHO), *International classification of impairments, disabilities and handicaps*, Geneva, 1980.

